



Visaptverošas civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas apmācības izveide valsts institūcijām, pašvaldību civilās aizsardzības komisijām, augstskolām, Ugunsdrošības un civilās aizsardzības koledžai, kā arī drošības padomu izveide sabiedrībai

Ziņojums par civilās aizsardzības apmācības ietvaru augstskolām un Ugunsdrošības un civilās aizsardzības koledžai

Eiropas Komisijas Civilās aizsardzības finanšu instrumenta projekts
ECHO/SUB/2022/TRACK1/884396

Pasūtītājs:

Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests
Reģ. nr. 90000049834
Talejas iela 1, Rīga, LV-1026

Izpildītājs:

PricewaterhouseCoopers SIA
Reģ. Nr. 40003142793
Marijas iela 2A, Rīga, LV-1050



Paziņojums par atbildības ierobežošanu

Šo ziņojumu (turpmāk - Ziņojums) ir izstrādājusi PricewaterhouseCoopers SIA (turpmāk – PwC) Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta (turpmāk – VUGD) vajadzībām saskaņā ar Līgumu par pētījumu veikšanu VUGD vajadzībām Eiropas Savienības civilās aizsardzības finanšu instrumenta TRACK1 programmas projektos, kas 2023. gada 31. augustā noslēgts starp VUGD un PwC (turpmāk – Līgums). Līguma noteikumi ir konfidenciāli.

Šis ir Ziņojuma projekts par civilās aizsardzības apmācībām Ministru kabinetam un citām valsts un pašvaldību institūcijām, kas izstrādāts, izpildot Līguma darba uzdevuma nosacījumus.

Darba uzdevumi tika veikti no 2023. gada 31. augusta līdz 2024. gada 10. jūnijam. Darba uzdevumu ietvaros mēs veicām intervijas ar VUGD vadību un atbildīgajām amatpersonām, normatīvā regulējuma un dokumentu analīzi.

Ziņojumā ietverta informācija, kas iegūta no dažādiem avotiem un detalizēti aprakstīta Ziņojumā. PwC nav mēģinājis nodrošināt avotu uzticamību vai pārbaudīt sniegto informāciju. Tādējādi PwC nevienai personai, izņemot VUGD, saskaņā ar noslēgto Līgumu, nesniedz nekāda veida apsolījumus vai garantijas (tiešas vai netiešas) par Ziņojuma pareizību vai pilnīgumu.

Mēs neesam veikuši nekādus darba uzdevumus vai intervējuši VUGD vadību kopš 2024.gada 10. jūnija. Ziņojumā nav aprakstīta tādu notikumu un apstākļu ietekme, kas varēja notikt pēc šī datuma, kā arī nav ietverta informācija, kas varēja tikt atklāta pēc šī datuma. Mēs nekādā veidā neapliecinām, ka ziņojumā būtu izdarītas būtiskas izmaiņas, ja mēs būtu veikuši šādus darbus vai intervijas pēc norādītā datuma.

Šis ziņojums tika koriģēts saskaņā ar VUGD komentāriem par 2024. gada 10. jūnijā sagatavoto ziņojuma projektu, kurus mēs saņēmām 2024. gada 21. jūnijā.

Mēs vērsām Jūsu uzmanību uz mūsu Ziņojumā iekļautiem būtiskiem komentāriem par mūsu darba apjomu, nodevuma izmantošanas mērķi, mūsu pieņēmumiem un ierobežojumiem attiecībā uz informāciju, kas ir mūsu nodevuma pamatā.

Jūs nedrīkstat nodot šī Ziņojuma kopijas citām personām, izņemot gadījumus, kas aprakstīti Līgumā un tikai saskaņā ar Līgumā aprakstītajiem nosacījumiem. PwC neuzņemas nekādu atbildību pret citām personām (izņemot pret VUGD saskaņā ar Līgumu) par dokumenta izstrādāšanu. Tādējādi normatīvajos aktos pieļautajos gadījumos un neatkarīgi no darbības formas un no tā, vai atbildība ir radusies no līguma pārkāpuma vai delikta, PwC neuzņemas nekādu atbildību par citām personām nodarītiem zaudējumiem (izņemot zaudējumiem, kas radušies VUGD uz iepriekš minētajiem pamatiem) vai par jebkādiem lēmumiem, kas pieņemti vai nav pieņemti, balstoties uz šo Ziņojumu.

Ja Jums ir kādi jautājumi saistībā ar šo Ziņojumu, lūdzu, sazinieties ar PwC Konsultāciju daļas direktoru Raimonu Daukstu, e-pasts: raimonds.dauksts@pwc.com.

Svarīgs paziņojums jebkurai personai, kas nav tiesīga iepazīties ar šo ziņojumu

Jebkura persona, kas nav šī ziņojuma adresāts vai kura nav parakstījusi un nosūtījusi atpakaļ PwC vēstuli par atbrīvojumu no atbildības, nav tiesīga iepazīties ar šo ziņojumu.

Ja nepilnvarota persona ir piekļuvusi šim ziņojumam un ir izlasījusi to, šī persona, iepazīstoties ar ziņojumu, piekrīt šādiem noteikumiem:

1. Persona, kurai šis ziņojums ir kļuvis pieejams, saprot, ka PwC darbs tika veikts saskaņā ar mūsu klienta norādījumiem, tikai klienta interesēs un izmantošanai klienta vajadzībām.
2. Persona, kurai šis ziņojums ir kļuvis pieejams, atzīst, ka šis ziņojums tika sagatavots mūsu klienta vajadzībām un var neietvert visus jautājumus, kas varētu būt būtiski citiem mērķiem.
3. Persona, kurai šis ziņojums ir kļuvis pieejams, piekrīt, ka PwC, tā partneri, direktori, darbinieki vai citi pārstāvji nav ne atbildīgi, ne piekrīt uzņemties atbildību pret šo personu neatkarīgi no tā, vai atbildība ir radusies no līguma pārkāpuma vai delikta (tajā skaitā, bet ne tikai, no nolaidības un normatīvajos aktos paredzēto pienākumu pārkāpuma). PwC pārstāvji nav atbildīgi par jebkādu zaudējumu, kaitējumu vai izdevumiem, kas radušies personai, kurai šis ziņojums ir kļuvis pieejams un kura ir izmantojusi šo ziņojumu jebkādā veidā, vai par jebkurām citām sekām, kas radušās no tā, ka šai personai ir kļuvis pieejams šis ziņojums. Papildus iepriekš minētajam, persona, kurai šis ziņojums ir kļuvis pieejams, piekrīt, ka uz šo ziņojumu nedrīkst atsaukties, to nedrīkst citēt vai izplatīt bez PwC rakstiskas piekrišanas.

Kopsavilkums



Vispārīgi priekšlikumi studiju kursa “Civīlā aizsardzība” pilnveidei:

1. Izvērtēt iespēju veikt izmaiņas normatīvajā regulējumā, kas nosaka minimālās prasības studiju kursa “Civīlā aizsardzība” saturam.
2. Izveidot vienotu, vēlams digitālu, studiju kursu “Civīlā aizsardzība”.
3. Pilnveidot docētāju kompetences līmeni.



Studiju kursa “Civīlā aizsardzība” raksturojums augstskolās un koledžās un rekomendācijas tā pilnveidei:

1. Studiju kurss augstskolās un koledžās tiek organizēts atbilstoši Ministru kabineta 2017. gada 5. decembra noteikumiem Nr. 716 "Minimālās prasības obligātā civīlās aizsardzības kursa saturam un nodarbināto civīlās aizsardzības apmācības saturam"¹, kā arī citiem normatīvajiem aktiem un iekšējiem dokumentiem. Tomēr, ņemot vērā, ka normatīvais regulējums pieļauj iespēju pielāgot studiju kursa norises aspektus, katrā izglītības iestādē tas tiek organizēts citādāk – tiek iekļauta papildu informācija, noteikts augstāks kredītpunktu skaits un izvēlētas dažādas mācību metodes.
2. Lai gan Latvija uzskatāma par labās prakses piemēru, kā viena no pirmajām Eiropas Savienības dalībvalstīm ieviešot šādu studiju kursu, uzlabojumi būtu vēlama gan normatīvajā regulējumā, atjaunojot un papildinot tajā noteiktās prasības, gan īstenošanas metodēs, ieviešot modernākus risinājumus un izglītojamo centrētu mācīšanu.



Studiju kursa “Civīlā aizsardzība” raksturojums Ugunsdrošības un civīlās aizsardzības koledžā un rekomendācijas tā pilnveidei:

1. Uz Ugunsdrošības un civīlās aizsardzības koledžas programmu “Ugunsdrošība un ugunsdzēsība” (5. profesionālās kvalifikācijas līmenis) arī attiecināmi augstākminētie Ministru kabineta noteikumi. Tomēr Ugunsdrošības un civīlās aizsardzības koledžā šis studiju kurss tiek pasniegts daudz augstākā detalizācijas pakāpē, lai sagatavotu ugunsdrošības un civīlās aizsardzības tehniķus atbilstoši profesijas standartā noteiktajām prasībām civīlās aizsardzības jomā.
2. Rekomendācijas studiju kursa “Civīlā aizsardzība” pilnveidei Ugunsdrošības un civīlās aizsardzības koledžā galvenokārt saistītas ar kursa satura izvērtēšanu kontekstā ar citiem studiju kursiem, kā arī tā apraksta un satura atjaunošanu, balstoties uz labās prakses vadlīnijām.

¹ Ministru kabineta 2017. gada 5. decembra noteikumi Nr. 716 "Minimālās prasības obligātā civīlās aizsardzības kursa saturam un nodarbināto civīlās aizsardzības apmācības saturam". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295896>

Satura rādītājs

Paziņojums par atbildības ierobežošanu	2
Svarīgs paziņojums jebkurai personai, kas nav tiesīga iepazīties ar šo ziņojumu	3
Kopsavilkums	4
Satura rādītājs	5
Saīsinājumi un terminu skaidrojumi	6
levads	7
1. Vispārīgi priekšlikumi studiju kursa “Civilā aizsardzība” pilnveidei	10
2. Studiju kursa “Civilā aizsardzība” raksturojums augstākās izglītības iestādēs un rekomendācijas tā pilnveidei	14
2.1. Mērķgrupas raksturojums.....	14
2.2. Studiju kursa “Civilā aizsardzība” norises pārskats un rekomendācijas.....	16
2.3. Studiju kursa “Civilā aizsardzība” provizoriskais mērķis, uzdevumi un sasniegtie rezultāti.....	23
3. Studiju kursa “Civilā aizsardzība” raksturojums UCAK un rekomendācijas tā pilnveidei	27
3.1. Mērķgrupas raksturojums.....	27
3.2. Studiju kursa “Civilā aizsardzība” norises pārskats un rekomendācijas.....	28
3.3. Rekomendācijas studiju kursa “Civilā aizsardzība” apraksta pilnveidei	32
Pielikumi	33
Pielikums 1. Metodika studiju kursa “Civilā aizsardzība” docētājiem	Error! Bookmark not defined.
Pielikums 2. Apmācības materiāli UCAK docētājiem	33
Pielikums 3. Analizēto datu un dokumentu saraksts	34

Saīsinājumi un terminu skaidrojumi

Lai nodrošinātu vienotu izpratni par dokumentā lietotajiem saīsinājumiem, tabulā ietverti to skaidrojumi.

Tabula 1. Saīsinājumi un terminu skaidrojumi.






Saīsinājums vai termins	Skaidrojums
CA	Civilā aizsardzība
CAKPL	Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likums
Docētājs	Studiju kursa "Civilā aizsardzība" docētājs
ECTS	Eiropas kredītpunktu pārnese un uzkrāšanas sistēma
ES	Eiropas Savienība
Izglītojamie	Studiju kursa "Civilā aizsardzība" studenti augstskolās un koledžās
Minimālās prasības kursa saturam	Ministru kabineta 2017. gada 5. decembra noteikumi Nr. 716 "Minimālās prasības obligātā civilās aizsardzības kursa saturam un nodarbināto civilās aizsardzības apmācības saturam"
MK	Ministru Kabinets
PSCTCAK	Pašvaldību sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisija
PwC	PricewaterhouseCoopers SIA
Studiju kurss "Civilā aizsardzība"	Obligātais civilās aizsardzības kurss atbilstoši Ministru kabineta 2017. gada 5. decembra noteikumiem Nr. 716 "Minimālās prasības obligātā civilās aizsardzības kursa saturam un nodarbināto civilās aizsardzības apmācības saturam"
UCAK	Ugunsdrošības un civilās aizsardzības koledža
VUGD	Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests

Ievads

Konteksts

Lai nodrošinātu Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likumā (turpmāk – CAKPL) noteikto, proti, to, ka civilās aizsardzības (turpmāk – CA) sistēma ir nacionālās drošības sistēmas sastāvdaļa, kuru veido valsts un pašvaldību institūcijas, juridiskās un fiziskās personas, kam ir likumā noteiktas tiesības, uzdevumi un atbildība CA jomā, nepieciešams arī nodrošināt visu iesaistīto subjektu apmācības par CA un katastrofas pārvaldīšanas jautājumiem. Esošā pieredze no nesensajiem apdraudējumiem liecina par to, ka sabiedrība no valsts un pašvaldības institūcijām sagaida daudz detalizētāku informāciju par apdraudējumiem, to iespējamām sekām, iespējamo rīcību un sagatavotību krīzes situācijām. Svarīgs aspekts ir arī regulāra un profesionāla komunikācija ar sabiedrību, lai nodrošinātu uzticamu informāciju no katastrofas pārvaldīšanas institūcijām. Līdz ar to nepieciešams papildināt un izstrādāt aktualizētu informāciju sabiedrībai par iespējamiem apdraudējumiem un sagaidāmo rīcību, kā arī jānodrošina ērtā veidā pieejamu informāciju par drošības padomiem, lai tos varētu izplatīt dažādos formātos. Ņemot vērā šodienas mainīgo apdraudējuma vidi, ir būtiski nodrošināt un īstenot regulāru apmācību dažādos līmeņos. Zemāk norādītas VUGD identificētās nepieciešamās izmaiņas **apmācībās par CA un katastrofas pārvaldīšanas jautājumiem.**

Attēls 1. VUGD identificētie potenciālie uzlabojumi CA un katastrofas pārvaldīšanas jomā.

				
MK locekļiem nepieciešamas zināšanas un izpratne par katastrofas pārvaldīšanas jautājumiem, bet informēšana un izglītošana par šiem jautājumiem konkurē ar daudzām citām politiskās dienaskārtības aktualitātēm.	Pašvaldību sadarbības teritoriju CA komisijas locekļu apmācībai par CA un katastrofas pārvaldīšanas jautājumiem ir jābūt sistemātiskai un stratēģiskai , lai nostiprinātu kompetenci, kas nodrošina operatīvu un pareizu lēmumu pieņemšanu ārkārtas situācijās.	Augstākās izglītības procesā obligātais CA kurss ir jāaktualizē , ņemot vērā pastāvošo mainīgo apdraudējuma vidi, un jāpapildina ar moduli angļu valodā.	CA un katastrofas pārvaldīšanas speciālistu sagatavošanai UCAK ir jāaptver aktuālākā informācija un modernāka mācību pieeja.	Nepieciešamība mainīt sabiedrības informēšanas stratēģiju un taktiku CA un katastrofas pārvaldīšanas jautājumos, modernizējot komunikācijas metodes un tehnoloģijas.

Pētījuma mērķis

Vispārējais mērķis – Izveidot CA un katastrofas pārvaldīšanas apmācības ietvaru vairākos līmeņos tām institūcijām, kuras noteiktas CAKPL (kā arī citos normatīvajos aktos un plānošanas dokumentos), lai nodrošinātu, ka tas aptver apmācības procesu, sākot no valsts institūciju (MK, ministrijas un padotības iestādes, kapitālsabiedrības) un pašvaldību sadarbības teritoriju civilās aizsardzības komisiju (turpmāk – PSTCAK) amatpersonām, augstskolas, tajā skaitā Ugunsdrošības un civilās aizsardzības koledžu (turpmāk – UCAK), kā arī nodrošinātu drošības padomu par apdraudējumiem pieejamību sabiedrībai kopumā, kas veicinās sabiedrības drošības kultūras veidošanos ilgtermiņā.

Tiešais mērķis – Izveidojot visaptverošu CA un katastrofas pārvaldīšanas apmācības pieeju dažādos līmeņos, tiks nodrošināta ilgtspējīga un sistemātiska atbildīgo amatpersonu izglītošana, kas veicinās efektīvu un pareizu lēmumu pieņemšanu katastrofas pārvaldīšanas pasākumu īstenošanā, tiks nodrošināta izpratne par saviem un citu institūciju uzdevumiem un pienākumiem.

Pētījuma īstenošanas posmi

Pētījums tiek īstenots no 2023. gada 31. augusta līdz 2024. gada 30. augustam. Šis ziņojums ir izstrādāts projekta IV Posma ietvaros.

Attēls 2. Nodevuma īstenošanas soļi.



Ziņojuma uzdevumi

Ziņojumam par civilās aizsardzības apmācības ietvaru augstskolām un UCAK ir noteikti šādi uzdevumi:

- Veikt augstākās izglītības iestādēm pielāgota apmācības satura un organizēšanas izpēti (analizējot un aprakstot esošo apmācību procesu) un sagatavot rakstisku analītisku ziņojumu, kā arī balstoties uz analīzes rezultātā izstrādātajiem secinājumiem un labās prakses piemēriem, sagatavot metodiku un apmācības materiālus (latviešu un angļu valodā).
- Veikt UCAK pielāgota apmācības satura un organizēšanas izpēti (analizējot un aprakstot esošo apmācību procesu) un sagatavot rakstisku analītisku ziņojumu. Balstoties uz analīzes rezultātā izstrādātajiem secinājumiem un labās prakses piemēriem, sagatavot apmācības metodiku un materiālus.

Pētījuma metodoloģija

Ziņojuma uzdevuma veikšanai tika izmantota šāda metodoloģija:

- **Kabineta pētījums (desk research):** tiesību aktu un politikas plānošanas dokumentu, VUGD un UCAK iekšējo dokumentu analīze, nozares pieejamās informācijas analīze, labās prakses, tai skaitā ārvalstu prakses, izpēte, studiju materiālu un citu dokumentu izvērtējums.
- **Kvalitatīvie pētījumi:** intervijas ar Latvijas un ārvalstu izglītības iestāžu pārstāvjiem, VUGD ekspertiem.
- **Mērķgrupu aptauja:** veikta sadarbībā ar sabiedriskās domas tirgus izpētes SIA "Latvijas fakti" un īstenota no 2024. gada 2. aprīļa līdz 17. maijam. Aptauja tika īstenota, pamatā izmantojot datorizētas tīmekļa intervijas CAWI (Computer-assisted web interviewing) metodi, kas nepieciešamības gadījumā tika papildināta ar telefonintervijām. Lai iegūtu pilnīgāku priekšstatu par respondentu viedokli CA un katastrofas pārvaldīšanas apmācības jomā, aptaujā tika iekļauti gan izvēles jautājumi ar vienu vai vairākām iespējamām atbildēm, kā arī vērtēšanas skalām (slēgta tipa jautājumi), gan respondentiem tika dota iespēja sniegt ieteikumus brīvā teksta formā (atvērti jautājumi). Aptaujā piedalījās 20 docētāji, kas pārstāv 32 augstskolas un koledžas.

Balstoties uz augstākminēto pētījuma metodoloģiju, tika veikta mērķgrupu esošās situācijas un vajadzību izpēte, uz ko tika balstīti vispārīgie un konkrētie priekšlikumi, kā arī izstrādāts vispārīgs studiju materiāls un metodika apmācības docētājiem tā izmantošanai (skatīt 3. attēlā).

Attēls 3. Ziņojumā ietvertie studiju kursa aspekti.



Pētījuma ierobežojumi

Ziņojums ir uzskatāms tikai par daļu no darba uzdevuma (nodevuma), kas noteikts Līgumā, un skatāms kopsakarā ar citām nodevuma daļām, atbilstoši Līguma tehniskajā specifikācijā paredzētajiem uzdevumiem:

- Studiju kursu apraksti un materiāli visbiežāk nav publiski pieejama informācija, kas ierobežoja padziļinātākas izpētes veikšanu vairumā augstskolu un koledžu.
- Ņemot vērā, ka aptaujā piedalījās docētāji no 32 akreditētajām augstskolām un koledžām, ziņojumā aprakstītie aptaujas rezultātu secinājumi atspoguļo aptaujātās izlases viedokli.
- Pētījuma ietvaros izstrādātā metodika ar ieteikumiem augstskolām un koledžām studiju kursa “Civīlā aizsardzība” organizēšanai ir paredzēta arī izmantošanai UCAK.
- Studiju materiāli ir veidoti kā vispārīgs ietvars, iespēju robežās iekļaujot nepieciešamo informāciju, tomēr visiem docētājiem augstskolās un koledžās būtu jāveic to tālāka papildināšana, ņemot vērā izglītojamo vajadzības, sevišķi tajos gadījumos, kur studiju kurss “Civīlā aizsardzība” tiek pasniegts padziļinātāk. Studiju materiāli ir izmantojami kā sākotnējais pamats pilnīga studiju kursa satura izveidē un pielāgošanā, tajā skaitā prezentāciju sagatavošanā.
- Ņemot vērā apjomīgo UCAK īstenošanā studiju kursa “Civīlā aizsardzība” tēmu apjomu, pētījuma ietvaros, vienojoties ar VUGD un UCAK pārstāvjiem, tika atlasītas noteiktas tēmas, par kurām padziļinātāk tika izstrādāti studiju materiāli. Pārējo tēmu materiālus, izvērtējot to atbilstību rekomendācijām par studiju kursa “Civīlā aizsardzība” aprakstu, ieteicams pielāgot, balstoties uz docētājiem paredzēto metodiku.

1. Vispārīgi priekšlikumi studiju kursa “Civilā aizsardzība” pilnveidei

Šajā nodaļā ir ietverti vispārīgi priekšlikumi studiju kursa “Civilā aizsardzība” pilnveidošanai. Tie ir izstrādāti, balstoties uz 2. nodaļuma ietvaros veikto esošās situācijas un ārvalstu prakses izpēti (Itālijā, Portugālē, Vācijā, Igaunijā un Somijā), kā arī padziļinātākām iesaistīto pušu intervijām un docētāju aptaujas rezultātiem. Rekomendācijas attiecināmas uz šādām mērķgrupām:

Attēls 4. Pētījuma mērķgrupas.



Vispārīgi priekšlikumi apkopoti 2. tabulā. Detalizētāk par mācību procesu (1) augstskolās un koledžās un (2) UCAK skatīt attiecīgi 2. un 3. nodaļās.

Tabula 2. Priekšlikumi studiju kursa "Civilā aizsardzība" pilnveidei.

Nr.	Rekomendācija
1.	Izvērtēt iespēju veikt izmaiņas normatīvajā regulējumā, kas nosaka studiju kursa "Civilā aizsardzība" saturu
1.1. Periodiski atjaunot minimālās prasības ² studiju kursa "Civilā aizsardzība" saturam_	<p>Balstoties uz iesaistīto pušu viedokli, ieteicams atjaunot minimālās prasības studiju kursa "Civilā aizsardzība" saturam, papildinot to ar aktuālām tēmām: drošības padomi, rīcība militāra konflikta gadījumā.</p> <p>Vairāki docētāji norādīja uz nepieciešamību samazināt prasības zināšanām par tādiem teorētiskiem jautājumiem kā CA sistēmu (piemēram, "3.4. zināšanas par pašvaldību civilās aizsardzības komisijām"; "3.5. zināšanas par civilās aizsardzības pasākumu plānošanu"³), tā vietā uzsverot praktiskas zināšanas, piemēram, rīcības algoritmu militāra konflikta un dažādu katastrofu vai to draudu gadījumā (tai skaitā zināšanas par "drošības padomiem"). Tomēr jāņem vērā, ka valsts aizsardzības mācība tiks iekļauta valsts vidējās izglītības standartā noteiktajā izglītības saturā kā obligāts mācību priekšmets, sākot ar 2024. gadu. Saturam studiju kursā "Civilā aizsardzība" un valsts aizsardzības mācības priekšmetā nevajadzētu atkārtoties, bet savstarpēji to papildināt.</p> <p>Vispārīgi Latvija uzskatāma par labās prakses piemēru CA jomā augstākajā izglītībā, jo obligāts CA studiju kurss vēl nav plaši izplatīts citās Eiropas Savienības (turpmāk – ES) dalībvalstīs (tas notiek tikai kompetenču izglītības ietvaros vai specializētā izglītībā). Tomēr jānorāda, ka ārvalstu prakses izpētē identificētajiem vidējās izglītības mācību priekšmetiem CA vai civilajā drošībā ir daudz praktiskāks fokuss. Piemēram, Igaunijas civilās drošības kursa ietvaros izglītojamie pavada 35 stundas, apgūstot teorētiskas zināšanas, un 35 stundas – praktiskās nodarbībās.⁴</p>
1.2. Nodrošināt, ka minimālās prasības studiju kursa "Civilā aizsardzība" saturam iespējams izpildīt, noteiktus tematus apgūstot citu studiju kursu ietvaros	<p>Izglītojamiem noteiktās studiju programmās jāparedz iespēja padziļinātāk apgūt noteiktas satura prasības citu studiju kursu ietvaros.</p> <p>Piemēram, izglītojamajiem, kas apgūst medicīnu un pirmo palīdzību⁵, būtu efektīvāk apgūt atsevišķa studiju kursa ietvaros. Līdzīgi izglītojamajiem, kuru studiju programma saistīta ar darbu ar bīstamām vielām, būtu jārada iespēja šo tēmu apgūt padziļinātāk citu studiju kursu ietvaros. Balstoties uz veikto izpēti, šāda izglītības organizēšana jau pastāv vairākās izglītības iestādēs, tomēr tā nav leģitīma.</p>
1.3. Nodrošināt, ka minimālās prasības studiju kursa "Civilā	<p>Minimālajām prasībām studiju kursa "Civilā aizsardzība" saturam jāatbilst aktuālajām izmaiņām normatīvajā regulējumā, kas attiecināms uz izglītības jomu.</p>

² Noteiktas MK 2017. gada 5. decembra noteikumos Nr. 716 "Minimālās prasības obligātā civilās aizsardzības kursa saturam un nodarbināto civilās aizsardzības apmācības saturam". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295896>

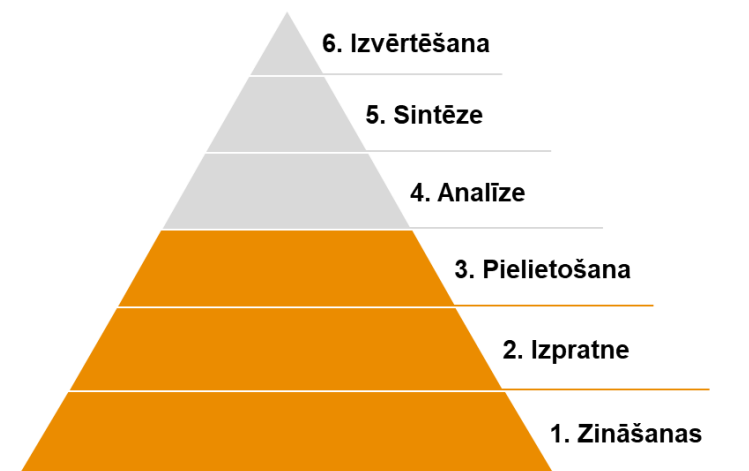
³ Turpat.

⁴ Riigiportaal. National defence education as a part of basic education . Pieejams: <https://www.eesti.ee/en/education-and-research/national-defence-education/national-defence-education-as-a-part-of-basic-education>

⁵ "3.11. pirmās palīdzības sniegšanas prasmes dzīvībai kritiskās situācijās (piemēram, bīstamas asiņošanas apturēšana, atdzīvināšanas pasākumi), kā arī palīdzības izsaukšanu", turpat.

Nr.	Rekomendācija
<p>aizsardzība” saturam atbilst izglītības jomas normatīvajam regulējumam</p> <p>1.4. Izvērtēt iespēju definēt studiju rezultātus normatīvajā regulējumā</p>	<p>Minimālajās prasībās studiju kursa “Civilā aizsardzība” saturam 4. punktā norādīts, ka “kursa apjoms ir ne mazāks kā 1 kredītpunkts”. Tomēr pēc šo Ministru Kabineta (turpmāk – MK) noteikumu stāšanās spēkā veiktas izmaiņas Augstskolu likumā⁶ par kredītpunktu termina maiņu atbilstoši Eiropas kredītpunktu pārneses un uzkrāšanas sistēmai (turpmāk – ECTS). Ņemot vērā, ka viens kredītpunkts, kas noteikts minimālajās prasībās studiju kursa “Civilā aizsardzība” saturam atbilst 1,5 kredītpunktam ECTS sistēmā, nepieciešams atjaunot prasības.</p> <p>Minimālajās prasībās studiju kursa “Civilā aizsardzība” saturam būtu vēlams noteikt studiju rezultātus.</p> <p>Studiju rezultātus nozīmīgi noteikt, lai sekmētu izglītības kvalitātes nodrošināšanu. Kopēju kvalitātes nodrošināšanas standartu un metožu izveides starp izglītības iestādēm veicināšanai vēlams izmantot studiju rezultātus kā kopēju metodi studiju kursa aprakstīšanai. Papildus nozīmīgi izvērtēt studiju rezultātu formulēšanas taksonomiju. Šobrīd prasībās definētas “zināšanas”, kas atbilst pirmajam Blūma taksonomijas posmam, un “prasmes”, kas atbilst trešajam posmam (skatīt 5. attēlā).⁷ Pirmšķietami studiju rezultātiem studiju kursam “Civilā aizsardzība” būtu jāatbilst posmiem (1) zināšanas, (2) izpratne un (3) pielietošana, veicot detalizētu izvērtējumu par atbilstošo līmeni katrai tēmai. Jānorāda, ka izglītības iestādes, kas pasniedz padziļinātāku studiju kursu “Civilā aizsardzība”, varētu noteikt augstāku studiju rezultātu līmeni.</p>
<p>2. Izveidot vienotu, vēlams digitālu, studiju kursu “Civilā aizsardzība”</p>	
<p>2.1. Ieviest visām augstskolām un koledžām pieejamu digitālo studiju kursu “Civilā aizsardzība”</p>	<p>Visām augstskolām un koledžām būtu jānodrošina pieeja digitālajam studiju kursam “Civilā aizsardzība”.</p> <p>Pieejams digitālais studiju kurss nodrošinātu vienotu izglītības kvalitātes standartu, kā arī nodrošinātu, ka CA pamatzināšanas tiek apgūtas vismaz vienādā minimālajā līmenī. Papildus vienotiem teorētiskiem pamatiem digitālajā studiju vidē katrā augstskolā un koledžā pasniedzēji varētu nodrošināt praktisko zināšanu apguvi, piemēram, organizējot pirmās palīdzības prasmju apguvi, veicot situāciju izspēli.</p>

Attēls 5. Uz studiju kursu "Civilā aizsardzība" pirmšķietami attiecināmie studiju rezultāti.



⁶ Augstskolu likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/37967>

⁷ Kenedijs, D. 2007. Studiju rezultātu formulēšana un izmantošana: praktiskā rokasgrāmata. Pieejams: https://www.aika.lv/wp-content/uploads/2020/05/Studiju-rezult%C4%81tu-formul%C4%93%C5%A1ana-un-izmanto%C5%A1ana_praktisk%C4%81-rokasgr%C4%81mata.pdf

Nr.	Rekomendācija
	<p>Sobrīd Latvijā tiek digitalizēts studiju kurss “Civīlā aizsardzība” Eiropas Sociālā fonda projekta “Digitalizācijas iniciatīvas studējošo iesaistei un studiju kvalitātes pilnveidei Latvijas Universitātē un projekta sadarbības partneru augstskolās” (Nr. 8.2.3.0/22/A/006) ietvaros. Tomēr šis kurss pieejams tikai piecās augstskolās. Turpretim vairākās valstīs, piemēram, Vācijā un Itālijā, informatīvi tiešsaistes kursi par CA ir pieejami plašākai sabiedrībai.</p>
<p>2.2. Regulāri atjaunot studiju materiālus</p>	<p>Nepieciešama regulāra studiju kursa “Civīlā aizsardzība” studiju materiālu atjaunošana. Studiju materiāliem būtu jāatspoguļo aktuālais normatīvais regulējums un mainīgā apdraudējumu vide, kā arī jāsniedz aktuāli piemēri. VUGD sagatavoto studiju materiālu (vadlīniju) aktualizācijas process būtu nozīmīgs arī līdz digitālā studiju kursa izveidei, jo izpēte liecina, ka docētāji izmanto dažādas metodes studiju materiālu atjaunošanai, kas var radīt dažādas interpretācijas par iekļaujamo informāciju.</p>
<p>2.3. Nodrošināt studiju kursa “Civīlā aizsardzība” pieejamību angļu valodā</p>	<p>Studiju kursam “Civīlā aizsardzība” jābūt pieejamam arī izglītojamajiem, kas iegūst izglītību angļu valodā. Anglisku studiju materiālu izstrāde ir nozīmīga, lai atvieglotu docētāju darbu, sagatavojoties studiju kursam. Vēl jo vairāk, tas arī veicinātu angļiski runājošo izglītojamo iekļaušanu un attiecīgi celtu Latvijas izglītības kvalitātes līmeni starptautiskajā vidē. Kā arī angļiski runājošie izglītojamie tiktu sagatavoti rīcībai ārkārtas situācijās, veicinot drošības kultūru. Turklāt angļiskie studiju materiāli ir jāatjauno ar tādu pašu regularitāti, kā tas paredzēts latviskajiem.</p>
<p>2.4. Nodrošināt kursa “Civīlā aizsardzība” pieejamību plašākai sabiedrībai</p>	<p>Ieteicams studiju kursu “Civīlā aizsardzība” piedāvāt plašākai sabiedrībai, ne tikai studējošajiem. Lai veicinātu drošības kultūru Latvijā, būtu ieteicams izvērtēt iespēju atvērt studiju kursu plašākai sabiedrībai ar mērķi apgūt CA pamatus. Pirmšķietami, visefektīvāk to būtu iespējams panākt, piedāvājot pieeju digitālajam studiju kursam, taču kā alternatīva iespējama kursu atvēršana augstskolās un koledžās pieaugušajiem klausītāja statusā. Kā iepriekš tika minēts, Vācijā un Itālijā jau pieejamas šādas iniciatīvas, kur interesenti bez maksas var tiešsaistē apgūt CA pamatzināšanas.</p>
<p>3. Pilnveidot docētāju kompetences līmeni</p>	
<p>3.1 Nodrošināt iespējas docētājiem pilnveidot zināšanas un pedagoģiskās prasmes</p>	<p>Docētājiem kvalitatīvai studiju kursa nodrošināšanai būtu nozīmīgi pilnveidot gan teorētiskās zināšanas, gan pedagoģiskās prasmes. Pirmkārt, lai pasniegtu studiju kursu, docētājiem ir jābūt atbilstošām zināšanām CA un katastrofas pārvaldīšanas jomā. To būtu iespējams nodrošināt, turpinot attīstīt iespējas CA speciālistiem pilnveidot zināšanas dažādosursos un izglītības programmās. Otrkārt, docētāji var attīstīt pedagoģiskās prasmes vairākos veidos. Tam pieejami gan dažādi kursi, gan potenciāli arī iespēja apgūt atsevišķus pedagoģijas modulus augstskolās. Kā alternatīvs risinājums iespējams docētājiem novērot citu docētāju darbu (angliski – <i>peer observation</i>), lai apgūtu viņu mācību metodes. Arī ārvalstīs, piemēram, Igaunijā, tiek attīstīta prakse rīkot docētāju vai apmācības vadītāju kursus CA jomā, lai sniegtu nepieciešamās teorētiskās zināšanas un pedagoģiskās prasmes.</p>

2. Studiju kursa “Civilā aizsardzība” raksturojums augstskolās un koledžās un rekomendācijas tā pilnveidei

2.1. Mērķgrupas raksturojums

Izglītība CA jautājumos Latvijā ir aktuāla jau kopš 1992. gada, kad Civilās aizsardzības likumā⁸ tika noteikts, ka nepieciešams organizēt “vispārīzglītojošo skolu un vidējo speciālo mācību iestāžu audzēkņu un augstskolu studentu sagatavošanu rīcībai un uzvedībai iespējamās ārkārtējās situācijās”. Turpmākajos gados CA speciālisti identificēja nepieciešamību veicināt plašāku izpratni par CA jautājumiem, ne tikai rīcību ārkārtējās situācijās, tāpēc 2007. gada 11. septembrī tika izdoti MK noteikumi Nr. 612 “Minimālās prasības civilās aizsardzības kursa saturam un nodarbināto civilās aizsardzības apmācības saturam”, kas noteica nepieciešamās zināšanas, kas jāapgūst izglītojamajiem vispārējās un profesionālās izglītības procesā⁹.

2016. gada 1. oktobrī stājās spēkā Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likums, kurā tika ietverts pilnvarojums MK noteikt minimālās prasības studiju kursa “Civilā aizsardzība” saturam, kā arī noteikt minimālās prasības attiecībā uz nodarbināto apmācību CA jautājumos.¹⁰ Sekojoši 2017. gada 5. decembrī tika pieņemti MK noteikumi Nr. 716 “Minimālās prasības obligātā civilās aizsardzības kursa saturam un nodarbināto civilās aizsardzības apmācības saturam” (turpmāk – minimālās prasības kursa saturam), kuros noteiktas obligātā CA kursa satura prasības (1) vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs (izņemot koledžu attiecībā uz augstākās izglītības programmām), (2) augstākās izglītības iestādēs, (3) personām, kas nodarbinātas paaugstinātas bīstamības objektā vai objektā, kuram ir izstrādāts (vai jābūt izstrādātam) CA plānam. Šī pētījuma ietvaros tiek padziļināti veikta izpēte par studiju kursu “Civilā aizsardzība” augstskolās un koledžās attiecībā uz augstākās izglītības programmām, kam noteiktās prasības skatāmas 3. tabulā.

Tabula 3. Minimālās prasības attiecībā uz studiju kursa “Civilā aizsardzība” saturu.¹¹

Nr.	Prasības
1.	Zināšanas par CA sistēmas struktūru, tiesisko regulējumu, organizāciju un vadību
2.	Zināšanas par valsts, pašvaldību, juridisko un fizisko personu uzdevumiem, tiesībām un pienākumiem CA jomā
3.	Zināšanas par paaugstinātas bīstamības objektiem (turpmāk – objekts), tā īpašnieka vai tiesiskā valdītāja pienākumiem un tiesībām
4.	Zināšanas par PSTCAK
5.	Zināšanas par CA pasākumu plānošanu
6.	Zināšanas par apdraudējuma riska novērtēšanu
7.	Zināšanas par bīstamām vielām, to klasifikāciju un prasībām to glabāšanai un pārvadājumiem
8.	Zināšanas par starptautiskās palīdzības lūgšanu un sniegšanu
9.	Zināšanas par individuālajiem aizsardzības līdzekļiem katastrofas gadījumā (piemēram, filtrējošas gāzmaskas, pretķīmiskie aizsargtērpi)

⁸ Civilās aizsardzības likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/62838/redakcijas-datums/1992/12/15>

⁹ Ministru kabineta 2007. gada 11. septembra noteikumi Nr. 612 “Minimālās prasības civilās aizsardzības kursa saturam un nodarbināto civilās aizsardzības apmācības saturam”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/163162/redakcijas-datums/2009/05/07>

¹⁰ Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/282333>

¹¹ Ministru kabineta 2017. gada 5. decembra noteikumi Nr. 716 “Minimālās prasības obligātā civilās aizsardzības kursa saturam un nodarbināto civilās aizsardzības apmācības saturam”.

10. Zināšanas par īpašajiem tiesiskajiem režīmiem (ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli)

11. Pirmās palīdzības sniegšanas prasmes dzīvībai kritiskās situācijās (piemēram, bīstamas asiņošanas apturēšana, atdzīvināšanas pasākumi), kā arī palīdzības izsaukšanu

Studiju kursa "Civilā aizsardzība" tēmas izglītojamajiem augstskolās un koledžās precizētas un papildinātas, ņemot vērā VUGD amatpersonu pieredzi un pasniedzēju izteiktos priekšlikumus, kā arī piedāvātos seminārus un vieslekcijas atsevišķās augstskolās.¹² Atbilstoši augstākminētajām MK prasībām izglītojamajiem jāapgūst vismaz tādi aspekti kā CA sistēmas struktūra, tiesiskais regulējums, organizācija un vadība, dažādu iesaistīto pušu pienākumi, CA pasākumu plānošana, riska novērtēšana, zināšanas par bīstamām vielām, starptautisko palīdzību, individuālajiem aizsardzības līdzekļiem, īpašajiem tiesiskajiem režīmiem, kā arī pirmās palīdzības prasmes.

Šādu CA tēmu apguve ir nozīmīga ne tikai, lai veiktu normatīvajā regulējumā noteiktos pienākumus, bet arī, lai pārzinātu rīcību dažādās situācijās (piemēram, ārkārtējās situācijas gadījumā) un veicinātu vispārēju drošības kultūru sabiedrībā.

¹² LV portāls. 2017. Turpmāk skolās un augstskolās būs obligāta civilās aizsardzības apmācība. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/292277-turpmak-skolas-un-augstskolas-bus-obligata-civilas-aizsardzibas-apmaciba-2017>

2.2. Studiju kursa “Civilā aizsardzība” norises pārskats un rekomendācijas

Augstskolās un koledžās studiju kursu “Civilā aizsardzība” regulē gan vispārīgie normatīvie akti, kas attiecināmi uz izglītības nozari, gan MK minimālās prasības kursa saturam. Turklāt katrā izglītības iestādē mācību procesu regulē arī to iekšējā dokumentācija. Ņemot vērā, ka normatīvais regulējums pieļauj iespēju pielāgot studiju kursa norises aspektus, katrā izglītības iestādē tas tiek organizēts citādāk – piemēram, tiek iekļauta papildu informācija, noteikts augstāks kredītpunktu skaits un izvēlētas dažādas mācību metodes. Kā tas tiek organizēts visiem studiju kursiem, kursa “Civilā aizsardzība” kvalitāte tiek uzraudzīta katrā izglītības iestādē atbilstoši iekšējās kvalitātes nodrošināšanas sistēmā noteiktajai kārtībai, kā arī regulāri veicot studiju programmas un virziena akreditāciju. Lai gan Latvija uzskatāma par labās prakses piemēru, kā viena no pirmajām ES dalībvalstīm ieviešot šādu studiju kursu, uzlabojumi būtu vēlami gan normatīvajā regulējumā, atjaunojot un papildinot tajā noteiktās prasības, gan īstenošanas metodēs. Esošās situācijas apkopojums un rekomendācijas skatāmas 4. tabulā.

Tabula 4. Pārskats par studiju kursa “Civilā aizsardzība” norises procesu un rekomendācijas.

Kategorija	Esošā situācija	Rekomendācijas
Plānošana		
Normatīvais regulējums / plānošanas dokumenti / iekšējie dokumenti	<p>Izglītības sistēmas principus Latvijā regulē Izglītības likums, tai skaitā kvalifikāciju ietvarstruktūras līmeņus.¹³</p> <ul style="list-style-type: none"> • Augstskolu darbību galvenokārt regulē Augstskolu likums.¹⁴ Cita starpā tas nosaka studiju kursa izstrādi un iekļaušanu studiju programmā, kā arī prasības to aprakstam. • Koledžu darbību regulē Profesionālās izglītības likums, tai skaitā tās saturu reglamentējošos pamatdokumentus un izglītības programmas licencēšanu.¹⁵ • Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likums nosaka pilnvarojumu MK noteikt minimālās prasības studiju kursa “Civilā aizsardzība” saturam. Papildus tas reglamentē izglītības iestāžu pienākumu nodrošināt obligātā CA kursa pasniegšanu izglītojamajiem augstākajā, vispārējā un profesionālajā izglītībā.¹⁶ • Minimālās prasības kursa saturam, cita starpā, regulē un nosaka minimālās prasības attiecībā uz studiju kursa “Civilā aizsardzība” saturu augstskolās un koledžās. Likums regulē arī kursa apjomu 	<p>Papildināt un atjaunot normatīvajā regulējumā noteiktās minimālās prasības studiju kursam “Civilā aizsardzība”. Izmaiņas normatīvajā regulējumā ieteicams veikt vismaz šādos aspektos: (1) atjaunot satura prasības, (2) nodrošināt iespēju noteiktas tēmas apgūt citu studiju kursu ietvaros, (3) nodrošināt minimālo prasību sasaisti ar citu izglītības jomu regulējošo normatīvo regulējumu, (4) definēt studiju rezultātus (detalizētāk skatīt 1. nodaļā).</p>

¹³ Izglītības likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50759>

¹⁴ Augstskolu likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/37967>

¹⁵ Profesionālās izglītības likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/20244>

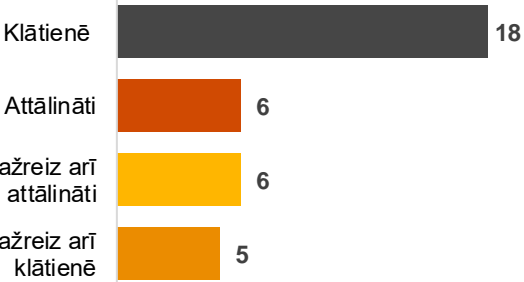
¹⁶ Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likums.

Kategorija	Esošā situācija	Rekomendācijas
	(vismaz 1 kredītpunkts) un augstākās izglītības iestādes tiesības papildināt kursa saturu atbilstoši studējošo specialitātei.	
Studiju kursa plānošana	<p>Atbilstoši Augstskolu likumam augstskolas nosaka kārtību, kādā studiju kursi izstrādājami un iekļaujami studiju programmās, lai nodrošinātu studiju programmas kopējo studiju rezultātu sasniegšanu.</p> <p>Studiju kursa aprakstu sagatavo un apstiprina augstskolas noteiktajā kārtībā, tajā iekļaujot vismaz tādus aspektus kā (1) prasības studiju kursa apguves uzsākšanai, (2) mērķus un plānotos studiju rezultātus, (3) studiju rezultātu sasniegšanai nepieciešamo studiju kursa saturu, kalendāru, obligāto literatūru un papildliteratūru, citus informācijas avotus, (4) izglītojamo patstāvīgā darba organizāciju un uzdevumus, (5) vērtēšanas kritērijus.¹⁷</p>	<p>Nodrošināt studiju kursa aprakstu atbilstību labajai praksei. Lai gan Augstskolu likumā noteiktas minimālās prasības studiju kursa apraksta sagatavošanai, ieteicams ņemt vērā arī tādus metodoloģiskos apsvērumus, kas norādīti 1. pielikumā, kā arī labās prakses vadlīnijas studiju kursa aprakstu izveidei.¹⁸</p>
Nodrošināšana		
Resursi un nodrošināšana		
Docētāji	<p>Balstoties uz aptaujas respondentu – docētāju – atbildēm, visbiežāk studiju kursu “Civīlā aizsardzība” īsteno viens docētājs katrā augstskolā/koledžā, taču nereti tie mēdz būt arī vairāki docētāji. Papildus tam, bieži novērojama situācija, ka viens docētājs pasniedz studiju kursu “Civīlā aizsardzība” vairākās izglītības iestādēs.</p>	<p>Nodrošināt iespējas docētājiem pilnveidot zināšanas un pedagoģiskās prasmes. Ņemot vērā, ka docētājiem ir dažāds kvalifikācijas līmenis un pieredze CA jomā, nozīmīgi būtu nodrošināt iespējas apgūt aktuālo teorētisko informāciju par CA, kā arī pilnveidot pedagoģiskās prasmes (detalizētāk skatīt 1. nodaļā).</p>

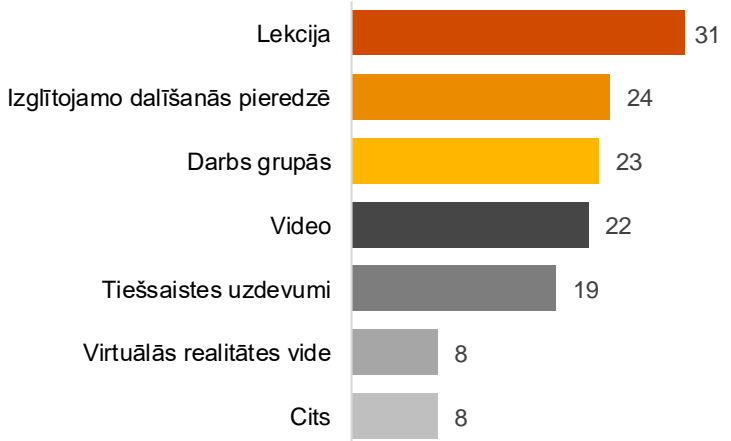
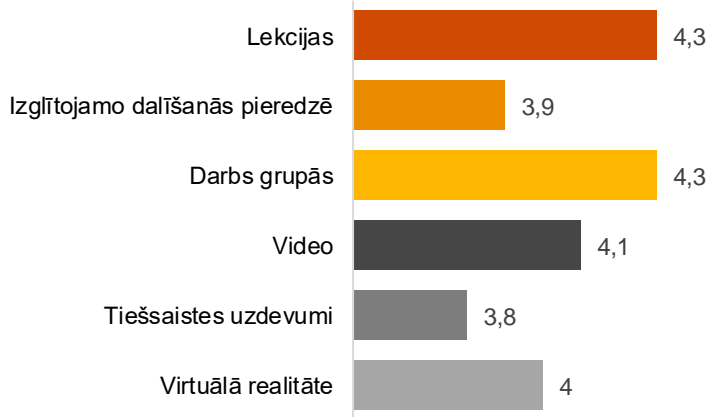
¹⁷ Augstskolu likums.

¹⁸ Ieteikumi studiju kursu aprakstu atbilstības Augstskolu likuma 56.1 panta otrās daļas prasībām nodrošināšanai. Pieejams: https://www.aika.lv/wp-content/uploads/2020/01/leteikumi_studiju_kursu_aprakstu_veidosanai.pdf

Kategorija	Esošā situācija	Rekomendācijas										
	<p>Attēls 6. Respondentu atbildes par katru pārstāvēto izglītības iestādi (n=32) uz jautājumu “Cik pasniedzēji nodrošina CA apmācību kursu augstākās izglītības iestādē?”.</p>  <table border="1"> <thead> <tr> <th>Atbilde</th> <th>Skaitlis</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Viens</td> <td>18</td> </tr> <tr> <td>Divi</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Trīs</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Cits</td> <td>2</td> </tr> </tbody> </table> <p>Arī docētāju kvalifikācijas līmenis ir ļoti atšķirīgs starp izglītības iestādēm. Tikai viens respondents norādīja, ka ir ieguvis augstāko izglītību CA, bet divpadsmit no divdesmit – pieaugušo neformālo izglītību šajā jomā. Astoņi respondenti arī norādīja, ka ir guvuši praktisku pieredzi CA.</p>	Atbilde	Skaitlis	Viens	18	Divi	9	Trīs	3	Cits	2	
Atbilde	Skaitlis											
Viens	18											
Divi	9											
Trīs	3											
Cits	2											
Metodiskais nodrošinājums	<p>Lielākā daļa respondentu norādīja, ka metodiskos materiālus vai vadlīnijas docētājiem izglītības iestādes nodrošina daļēji vai nenodrošina vispār. Gadījumos, kad materiāli ir nodrošināti, respondenti norādīja, ka visbiežāk tas bijis studiju kursa apraksts vai lekciju saraksts. Galvenokārt, izstrādājot studiju kursa materiālus, docētāji izmanto VUGD vadlīnijas (17 respondenti).</p> <p>Papildus jānorāda, ka piecās izglītības iestādēs notiek studiju kursa “Civilā aizsardzība” digitalizācijas projekta “Digitalizācijas iniciatīvas studējošo iesaistei un studiju kvalitātes pilnveidei Latvijas Universitātē un projekta sadarbības partneru augstskolās” (Nr. 8.2.3.0/22/A/006) ietvaros.</p> <p>Veicot studiju metodiskā nodrošinājuma analīzi (izvērtējot studiju kursa mācību grāmatas, prezentācijas u.c. dokumentus) tika identificēti vairāki aspekti to pilnveidei: (1) ne vienmēr studiju kursa materiāli pilnībā atbilda minimālajām prasībām kursa saturam, (2) nereti docētāji izvēlas tēmas, balstoties uz personīgo pieredzi, nevis izglītojamo vajadzībām, (3) prezentācijas neatbilda labajai praksei šādu materiālu</p>	<p>Izveidot un regulāri atjaunot vienotus studiju kursa materiālus un potenciāli nākotnē izveidot digitālo studiju kursu “Civilā aizsardzība”. Ieviešot visām augstskolām un koledžām pieejamu digitālo studiju kursu “Civilā aizsardzība” tiktu ievērojami atvieglots docētāju darbs, ļaujot fokusēties uz praktisko mācību metožu izmantošanu un diskusiju ar izglītojamajiem (detalizētāk skatīt 1. nodaļā), vienlaicīgi arī nodrošinot vienotāku izglītības kvalitāti, jo pamatsaturs tiktu vienoti noteikts visās izglītības iestādēs. Nepieciešamību pēc vienotiem materiāliem norādīja puse aptaujas respondentu, īpaši uzsverot tādas aspektus kā videomateriālu izstrāde, vieglās valodas izmantošana un piemēru iekļaušana.</p> <p>Sagatavot prezentācijas atbilstoši labajai praksei. Ja docētāju izvēlētā mācību metode ir kāda veida lekcija, prezentācijām būtu jābūt sagatavotām atbilstoši labajai praksei (vizuāli viegli uztveramas, kārtīgi formatētas, saskaņotas ar lekcijas tekstu u.c.) – detalizētāk rekomendācijas par studiju materiālu pielāgošanu skatīt 1. pielikumā.</p>										

Kategorija	Esošā situācija	Rekomendācijas								
	sagatavošanā un noformatēšanā, (4) tika veikti autortiesību pārkāpumi, nenorādot informācijas avotus.	Ievērot Autortiesību likumā noteikto. Gan izstrādājot vienotus studiju kursa materiālus, gan, piemēram, prezentācijas katrā izglītības iestādē, ļoti nozīmīgi ir ņemt vērā Autortiesību likumā noteikto par to, kādos gadījumos bez autora piekrišanas un bez atbildības samaksas autora darba izmantošana nav uzskatāma par autortiesību pārkāpumu.								
Īstenošanas mehānisms										
Studiju kursa veids	<p>Visbiežāk studiju kurss "Civīlā aizsardzība" respondentu pārstāvētajās augstskolās un koledžās norisinās klātienē, bet ir dažas izglītības iestādes, kas veido dažādu kursa organizāciju, nodrošinot gan klātienē, gan attālinātu daļību studiju kursā.</p> <p>Attēls 7. Respondentu atbildes par katru pārstāvēto izglītības iestādi (n=32) uz jautājumu "Veidi, kādos notiek CA kurss norādītajā augstākās izglītības iestādē."</p>  <table border="1"> <thead> <tr> <th>Klātienē</th> <th>Attālināti</th> <th>Biežāk klātienē, bet dažreiz arī attālināti</th> <th>Biežāk attālināti, bet dažreiz arī klātienē</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>18</td> <td>6</td> <td>6</td> <td>5</td> </tr> </tbody> </table>	Klātienē	Attālināti	Biežāk klātienē, bet dažreiz arī attālināti	Biežāk attālināti, bet dažreiz arī klātienē	18	6	6	5	Pilnveidot pedagoģiski digitālās kompetences. Lai sasniegtu plānotos rezultātus, nodrošinot attālinātas mācības, docētājiem ir regulāri jāpilnveido pedagoģiski digitālā kompetence, kuru veido docētāja zināšanas un prasmes digitālo tehnoloģiju izmantošanā (tehniskās zināšanas), pedagoģiskās zināšanas tehnoloģiju izmantošanā, attieksme pret tehnoloģijām un digitāliem risinājumiem un izpratne par kiber-ētikas jautājumiem. ¹⁹
Klātienē	Attālināti	Biežāk klātienē, bet dažreiz arī attālināti	Biežāk attālināti, bet dažreiz arī klātienē							
18	6	6	5							
Studiju kursa apjoms	<p>14 no respondentu pārstāvētajām izglītības iestādēm studiju kurss "Civīlā aizsardzība" ir viena kredītpunkta apjomā, 10 – divu, bet tikai dažās iestādēs tie ir trīs vai vairāk kredītpunkti.</p> <p>Vidējais kontaktstundu ilgums CA kursu ietvaros paredzēts 40 līdz 60 stundu amplitūdā, tikmēr patstāvīga darba stundas visbiežāk tiek paredzētas 50 līdz 60 stundu amplitūdā, kas norāda, ka bieži vien studentiem tiek plānots ilgāks laiks individuālai zināšanu apguvei.</p>	Izvērtēt iespēju palielināt praktiskajiem darbiem veltīto laiku. Tā kā praktiskie darbi ir nozīmīga izglītojamo centrētas izglītības daļa, tiem būtu vēlams veltīt proporcionāli vairāk laika, nekā tas šobrīd ir paredzēts. Papildus tam, nozīmīgi būtu aktualizēt studiju kursa apjomu atbilstoši ECTS sistēmai (detalizētāk – skatīt 1. nodaļā).								

¹⁹ Daniela L. 2020. Pedagoģiski digitālā kompetence tehnoloģiju bagātinātam studiju procesam. Pieejams: <https://www.ikvd.gov.lv/lv/media/285/download>

Kategorija	Esošā situācija	Rekomendācijas																													
	Vidēji 71% tiek veltīts lekcijām, bet 28% – praktiskajiem darbiem. Laboratorijas darbi tiek organizēti tikai dažās izglītības iestādēs un tie parasti nesastāda vairāk par 10% no studiju kursam paredzētā laika.																														
Mācību metodes	Galvenokārt kā mācību metodes tiek izmantotas lekcija, izglītojamo dalīšanās ar pieredzi un darbs grupās. Tomēr nereti tiek izmantotas arī tādas moderno tehnoloģiju metodes kā tiešsaistes uzdevumi, video, virtuālā realitāte. Lielākoties studiju kurss “Civīlā aizsardzība” notiek latviešu valodā (27 no respondentu pārstāvētajām izglītības iestādēm), tomēr ir izglītības iestādes, kas šo kursu īsteno angļu valodā (11 iestādes aptaujā). Attēls 8. Respondentu atbilde par katru pārstāvēto izglītības iestādi (n=32) uz jautājumu "Metodes, kuras tiek izmantotas kursu pasniegšanā".	Izmantot izglītojamo-centrētas mācību metodes. Aptaujas respondentu ieskatā lekcijas joprojām tiek uzskatītas par vienu no veiksmīgākajām mācību metodēm. Arī darbs grupās un videomateriālu izmantošana respondentu vidū novērtēti salīdzinoši augstu. Izvērtējot izmantojamās mācību metodes, ieteicams pēc iespējas izmantot izglītojamo-centrētus procesus (detalizētāk skatīt 1. pielikumā). Attēls 9. Respondentu vidējais izvērtējums par mācību metožu efektivitāti 5 ballu skalā.																													
	 <table border="1"> <caption>Attēls 8. Respondentu atbilde par katru pārstāvēto izglītības iestādi (n=32) uz jautājumu "Metodes, kuras tiek izmantotas kursu pasniegšanā".</caption> <thead> <tr> <th>Metode</th> <th>Atbilde (n)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Lekcija</td> <td>31</td> </tr> <tr> <td>Izglītojamo dalīšanās pieredzē</td> <td>24</td> </tr> <tr> <td>Darbs grupās</td> <td>23</td> </tr> <tr> <td>Video</td> <td>22</td> </tr> <tr> <td>Tiešsaistes uzdevumi</td> <td>19</td> </tr> <tr> <td>Virtuālās realitātes vide</td> <td>8</td> </tr> <tr> <td>Cits</td> <td>8</td> </tr> </tbody> </table>	Metode	Atbilde (n)	Lekcija	31	Izglītojamo dalīšanās pieredzē	24	Darbs grupās	23	Video	22	Tiešsaistes uzdevumi	19	Virtuālās realitātes vide	8	Cits	8	 <table border="1"> <caption>Attēls 9. Respondentu vidējais izvērtējums par mācību metožu efektivitāti 5 ballu skalā.</caption> <thead> <tr> <th>Metode</th> <th>Vidējais izvērtējums</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Lekcijas</td> <td>4,3</td> </tr> <tr> <td>Izglītojamo dalīšanās pieredzē</td> <td>3,9</td> </tr> <tr> <td>Darbs grupās</td> <td>4,3</td> </tr> <tr> <td>Video</td> <td>4,1</td> </tr> <tr> <td>Tiešsaistes uzdevumi</td> <td>3,8</td> </tr> <tr> <td>Virtuālā realitāte</td> <td>4</td> </tr> </tbody> </table> <p>Izmantot moderno tehnoloģiju risinājumus. Balstoties uz ārvalstu praksi un respondentu viedokli, modernās tehnoloģijas (piemēram, datorsimulācijas, virtuālā realitāte u.c.) ir nozīmīgs veids, kā veicināt izglītojamo interesi.</p>	Metode	Vidējais izvērtējums	Lekcijas	4,3	Izglītojamo dalīšanās pieredzē	3,9	Darbs grupās	4,3	Video	4,1	Tiešsaistes uzdevumi	3,8	Virtuālā realitāte
Metode	Atbilde (n)																														
Lekcija	31																														
Izglītojamo dalīšanās pieredzē	24																														
Darbs grupās	23																														
Video	22																														
Tiešsaistes uzdevumi	19																														
Virtuālās realitātes vide	8																														
Cits	8																														
Metode	Vidējais izvērtējums																														
Lekcijas	4,3																														
Izglītojamo dalīšanās pieredzē	3,9																														
Darbs grupās	4,3																														
Video	4,1																														
Tiešsaistes uzdevumi	3,8																														
Virtuālā realitāte	4																														

Kategorija	Esošā situācija	Rekomendācijas																		
Zināšanu pārbaude	<p>Lielākoties pārlicība, ka izglītojamie ir apguvuši studiju kursa saturu, tiek gūta, organizējot praktiskus uzdevumus vai dažāda veida testus (elektroniski, drukātā formātā). Dažkārt tiek izmantotas arī tādas interaktīvas metodes kā darbs grupās, prezentācijas, projekts.</p> <p>Attēls 10. Respondentu atbildes par katru pārstāvēto izglītības iestādi (n=32) uz jautājumu “Kā kursa noslēgumā tiek iegūta pārlicība, cik lielā mērā dalībnieki ir apguvuši plānoto?”.</p> <table border="1"> <caption>Data for Attēls 10</caption> <thead> <tr> <th>Metode</th> <th>Atbildes skaits</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Netiek veikts</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>Cits</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>Projekts</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Prezentācija</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td>Darbs grupās</td> <td>13</td> </tr> <tr> <td>Klātienē tests drukātā formātā</td> <td>16</td> </tr> <tr> <td>Elektronisks tests</td> <td>19</td> </tr> <tr> <td>Praktiski uzdevumi prasmju noskaidrošanai</td> <td>20</td> </tr> </tbody> </table>	Metode	Atbildes skaits	Netiek veikts	2	Cits	7	Projekts	9	Prezentācija	10	Darbs grupās	13	Klātienē tests drukātā formātā	16	Elektronisks tests	19	Praktiski uzdevumi prasmju noskaidrošanai	20	<p>Izvēlēties vērtēšanas metodes atbilstoši mērķgrupas vajadzībām. Vērtēšanai rekomendējoši jāizvēlas tādas metodes un vērtēšanas kritērijus, lai novērtētu izglītojamo progresu un sasniegtos studiju rezultātus (detalizētāk par vērtēšanas plānošanu skatīt 1. pielikumā).</p>
Metode	Atbildes skaits																			
Netiek veikts	2																			
Cits	7																			
Projekts	9																			
Prezentācija	10																			
Darbs grupās	13																			
Klātienē tests drukātā formātā	16																			
Elektronisks tests	19																			
Praktiski uzdevumi prasmju noskaidrošanai	20																			
Secinājumu integrācija	<p>Lielākā daļa respondentu apkopo izglītojamo viedokli un ieteikumus studiju kursa īstenošanas uzlabošanai. 20 izglītības iestādēs respondenti apkopo viedokli, 8 – biežāk apkopo, bet tikai 4 to biežāk vai vispār nedara.</p>	<p>Izvērtēt studiju materiālu un mācību norises atbilstību izvirzītajiem mērķiem. Šos secinājumus docētājam vajadzētu apkopot un integrēt studiju kursa aprakstā vai studiju materiālos, kā arī nepieciešamības gadījumā dalīties ar VUGD pārstāvjiem, kas atbildīgi par vispārīgā studiju materiāla uzturēšanu (detalizētāk par secinājumu integrāciju skatīt 1. pielikumā).</p>																		
Saturs																				
Kursa saturs	<p>Studiju kursa “Civīlā aizsardzība” satura minimālās prasības ir noteiktas minimālajās prasībās kursa saturam.</p>	<p>Ieteicams papildināt minimālajās prasībās noteiktās tēmas. Vēlams uzsvērt praktiskas zināšanas, piemēram, rīcības algoritmu dažādu katastrofu vai to draudu gadījumā (tai skaitā “drošības padomi”), kā arī iekļaut tādu informāciju kā katastrofu veidi</p>																		




Kategorija	Esošā situācija	Rekomendācijas
	Iepriekšminētie noteikumi nosaka, ka augstākās izglītības iestāde ir tiesīga papildināt studiju kursa saturu, tādējādi palielinot tā apjomu atkarībā no studējošo specialitātes. Satura papildināšana novērojama lielākajā daļā izglītības iestāžu, kuru pārstāvji aptaujā norādīja, ka tiek apgūtas, piemēram, tādas papildus tēmas kā drošības padomi, brīvprātīgo loma, psiholoģiskā sagatavotība, paš aizsardzība, vides aizsardzība.	(vispārīgām rekomendācijām detalizētāk skatīt 1. nodaļu un saturam – 2.3. apakšnodaļu). Septiņi respondenti norādīja, ka rīcība dažādās neparedzētās situācijās ir viens no tematiem, kas izglītojamajiem ir visaktuālākie. Turklāt vairāki eksperti uzsvēra drošības kultūras un pilsoniskās iesaistes veicināšanas nozīmi. Iekļaut praktiskus piemērus kursa saturā. Vairāki aptaujas respondenti uzsvēra, ka piemēri ir ļoti nozīmīgs līdzeklis, lai veicinātu izglītojamo izpratni, tāpēc kursa saturs būtu jāpapildina ar dažādu veidu piemēriem (videomateriāliem, labās prakses un iestāžu darbības piemēriem u.c.).
Satura atjaunošana	Augstākminētajās MK prasībās nav veiktas izmaiņas kopš 2017. gada. Papildu tēmu iekļaušana studiju kursa saturā un tā atjaunošana ir izglītības iestādes kompetencē. Vairāki docētāji norādīja, ka satura atjaunošanu veic galvenokārt atbilstoši izmaiņām normatīvajā regulējumā, tomēr tas netiek darīts visās izglītības iestādēs sistēmiski.	Ieteicams atjaunot minimālajās prasībās noteiktās tēmas ar noteiktu regularitāti, lai nodrošinātu to atbilstību mainīgajai apdraudējuma videi (detalizētāk skatīt 1. nodaļu).
Uzraudzība		
Uzraudzības process	Augstskolas iekšējās kvalitātes nodrošināšanas sistēmas ietvaros izstrādā mehānismus savu studiju programmu veidošanai, iekšējai apstiprināšanai, to darbības uzraudzīšanai un periodiskai pārbaudei. Augstskolas vai koledžas akreditāciju (darba organizācijas un resursu kvalitātes pārbaudi) organizē Akadēmiskās informācijas centrs.	Turpināt īstenot uzraudzības procesu saskaņā ar ārējos un iekšējos normatīvajos aktos noteikto kārtību.

2.3. Studiju kursa “Civilā aizsardzība” provizoriskais mērķis, uzdevumi un sasniedzamie rezultāti

5. tabulā apkopota nozīmīgākā informācija par pētījuma ietvaros sagatavotajiem studiju materiāliem. Šajā apakšnodaļā norādītie mērķi, uzdevumi, sasniedzamie rezultāti ir uzskatāmi par ieteikumiem, ko iespējams izmantot par pamatu, atjaunojot studiju kursa aprakstu. Tie nav attiecināmi uz izglītības iestādēm, kas kādu no šīm vai citām tēmām apgūst padziļināti. **Studiju materiāli sagatavoti, balstoties uz normatīvajā regulējumā noteiktajām prasībām, taču to secība ir rediģēta pārskatāmībai un konsekvencei, lai atvieglotu mācību procesu. Papildus norādītās tēmas, kas pētījuma ietvaros tika identificētas kā izglītojamajiem nozīmīgas, taču nav noteiktas kā obligātas (1. levads un 6. Drošības padomi).**

Šie studiju kursa aspekti atbilst 1. pielikumā iekļautajiem studiju materiāliem. Detalizētāka informācija par studiju materiālu izmantošanu un pielāgošanu arī pieejama 1. pielikumā.

Tabula 5. Studiju kursa "Civilā aizsardzība" materiālu apraksts.

 Mērķis	Veicināt izglītojamo izpratni par nozīmīgākajiem CA sistēmas aspektiem, dažādiem drošības pasākumiem un pirmās palīdzības sniegšanu.
 Uzdevumi	Iepazīstināt izglītojamos ar: <ul style="list-style-type: none">• CA sistēmas struktūru, tiesisko regulējumu, organizāciju un vadību;• valsts, pašvaldību, juridisko un fizisko personu uzdevumiem, tiesībām un pienākumiem CA jomā;• paaugstinātas bīstamības objektiem, tā īpašnieka vai tiesiskā vadītāja pienākumiem un tiesībām;• PSTCAK;• CA pasākumu plānošanu;• apdraudējuma riska novērtēšanu;• bīstamām vielām, to klasifikāciju un prasībām to glabāšanai un pārvadājumiem;• starptautiskās palīdzības lūgšanu un sniegšanu;• individuālajiem aizsardzības līdzekļiem katastrofas gadījumā;• īpašajiem tiesiskajiem režīmiem;• pirmās palīdzības sniegšanas prasmēm dzīvei kritiskās situācijās, kā arī palīdzības izsaukšanu.
 Studiju rezultāti	Izglītojamie: <ul style="list-style-type: none">• prot paskaidrot, kas ir CA, nosaukt nozīmīgākos tās sistēmas elementus, normatīvos aktus un paskaidrot darbības principus;• spēj aprakstīt nozīmīgākos CA iesaistīto pušu pienākumus, tiesības un uzdevumus;• prot paskaidrot, kas ir paaugstinātas bīstamības objekts, un spēj aprakstīt tā īpašnieka vai tiesiskā vadītāja pienākumus un tiesības;• prot paskaidrot, kas ir PSTCAK;• zina, kā veic apdraudējuma riska novērtēšanu;• prot atpazīt bīstamo vielas pēc to klasifikācijas un zina prasības to glabāšanai un pārvadājumiem;• prot paskaidrot, kā notiek starptautiskās palīdzības lūgšana un sniegšana;• zina, kam paredzēti individuālie aizsardzības līdzekļi;• spēj identificēt gadījumus, kad nepieciešams izsludināt īpašos tiesiskos režīmus;• prot sniegt pirmo palīdzību un izsaukt palīdzību.

Tēma	Apakštēma	Mērķis	Uzdevumi	Sasniedzamie rezultāti	Atbilstība minimālajām prasībām kursa saturam
1. Ievads	1.1. CA jēdziens, definīcija	Sniegt izglītojamajiem zināšanas par CA nozīmi, uz kā balstīt tālāko mācību procesu.	Iepazīstināt izglītojamos ar: <ul style="list-style-type: none"> CA jēdzienu; CA uzdevumiem; sniegt ieskatu CA vēsturē. 	Izglītojamie: <ul style="list-style-type: none"> prot paskaidrot, kas ir CA; var nosaukt CA uzdevumus, paskaidrot to komplekso raksturu; var pastāstīt par CA sistēmas vēsturiskās attīstības svarīgākajiem notikumiem. 	Nav tieši sasaistīts ar minimālajām prasībām kursa saturam, taču tēma uzskatāma par nozīmīgu studiju materiāla sastāvdaļu izpratnes veicināšanai.
	1.2. CA sistēmas uzdevumi				
	1.3. Ieskats CA vēsturē				
2. CA sistēma un normatīvais un politikas plānošanas ietvars	2.1. CA sistēmas struktūra un loma nacionālās drošības sistēmā	Sniegt izglītojamajiem zināšanas par CA sistēmas darbību un uz to attiecināmo tiesisko regulējumu.	Iepazīstināt izglītojamos ar: <ul style="list-style-type: none"> valsts CA lomu nacionālās drošības sistēmā; valsts CA tiesisko regulējumu un politikas plānošanas ietvaru; CA sistēmas nozīmīgākajiem organizācijas un vadības principiem; īpašajiem tiesiskajiem režīmiem. 	Izglītojamie: <ul style="list-style-type: none"> spēj paskaidrot normatīvo aktu hierarhiju, kas nosaka CA tiesisko regulējumu; izprot CA plānošanas dokumentus un procesu; izprot CA sistēmas organizatorisko struktūru; spēj identificēt gadījumus, kad nepieciešams izsludināt īpašos tiesiskos režīmus. 	3.1. Zināšanas par CA sistēmas struktūru, tiesisko regulējumu, organizāciju un vadību 3.5. Zināšanas par CA pasākumu plānošanu 3.10. Zināšanas par īpašajiem tiesiskajiem režīmiem (ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli)
	2.2. Tiesiskais regulējums CA sistēmas darbības nodrošināšanai				
	2.3. CA sistēmas organizācija un vadība				
	2.4. CA pasākumu plānošana				
	2.5. Īpašie tiesiskie režīmi				
3. Uzdevumi, tiesības un pienākumi CA jomā	3.1. Valsts, pašvaldību, juridisko un fizisko personu uzdevumi, tiesības un pienākumi CA jomā	Iepazīstināt izglītojamos ar CA iesaistīto pušu lomu sistēmas darbībā.	Iepazīstināt izglītojamos ar: <ul style="list-style-type: none"> CA sistēmas dalībnieku galvenajiem pienākumiem CA un katastrofas pārvaldīšanā, kas noteikti normatīvajos aktos. 	Izglītojamie: <ul style="list-style-type: none"> pārzina CA sistēmā iesaistīto pušu uzdevumus, tiesības un pienākumus; izprot savus (fiziskas personas) pienākumus un tiesības CA jomā. 	3.2. Zināšanas par valsts, pašvaldību, juridisko un fizisko personu uzdevumiem, tiesībām un pienākumiem CA jomā 3.3. Zināšanas par paaugstinātas bīstamības objektiem, tā īpašnieka vai tiesiskā vadītāja pienākumiem un tiesībām 3.4. Zināšanas par PSTCAK
	3.2. Paaugstinātas bīstamības objekta, tā īpašnieka vai tiesiskā vadītāja pienākumi un tiesības				

Tēma	Apakštēma	Mērķis	Uzdevumi	Sasniedzamie rezultāti	Atbilstība minimālajām prasībām kursa saturam
	3.3. PSTCAK				
4. Starptautiskā palīdzība	4.1. CA funkcijas starptautiskajās organizācijās	lepazīstināt izglītojamos ar nozīmīgākajām starptautiskajām partnerorganizācijām CA un palīdzības lūgšanu/sniegšanu tām.	lepazīstināt izglītojamos ar: <ul style="list-style-type: none"> starptautiskajām saistošajām partnerorganizācijām CA kontekstā; CA mehānismiem Eiropā un, tai skaitā, Baltijas jūras reģionā; MK un Krīzes vadības padomes pienākumiem starptautiskās palīdzības pieprasīšanā un sniegšanā. 	Izglītojamie: <ul style="list-style-type: none"> zina svarīgākās starptautiskās saistošās partnerorganizācijas un to funkcijas CA; prot paskaidrot principus un sadarbības mehānismu, kas nosaka Latvijas iespējas saņemt starptautisku palīdzību un iesaisti palīdzības sniegšanā citām valstīm. 	3.8. zināšanas par starptautiskās palīdzības lūgšanu un sniegšanu
	4.2. CA mehānisms Eiropā				
	4.3. CA sadarbība divpusējo līgumu ietvaros un Baltijas jūras reģionā				
	4.4. Starptautiskās palīdzības lūgšana un sniegšana				
5. Katastrofu veidi, apdraudējuma riska novērtēšana un drošības pasākumi	5.1. Katastrofu iedalījums	lepazīstināt izglītojamos ar galvenajiem katastrofas pārvaldīšanas principiem un konkrētiem drošības pasākumiem.	lepazīstināt izglītojamos ar: <ul style="list-style-type: none"> katastrofu veidiem; katastrofas pārvaldīšanas galvenajiem principiem, tai skaitā preventīvajiem, gatavības, reaģēšanas un seku likvidēšanas pasākumiem; apdraudējuma riska novērtēšanas principiem; rīcību saistībā ar bīstamām vielām; individuālajiem aizsardzības līdzekļiem. 	Izglītojamie: <ul style="list-style-type: none"> zina dažādus katastrofas veidus un to iedalījumu; pārzina katastrofas pārvaldīšanas galvenos principus un rīcības soļus; spēj aprakstīt drošības pasākumu galvenos principus. 	3.6. Zināšanas par apdraudējuma riska novērtēšanu 3.7. Zināšanas par bīstamām vielām, to klasifikāciju un prasībām to glabāšanai un pārvadājumiem 3.9. Zināšanas par individuālajiem aizsardzības līdzekļiem katastrofas gadījumā (piemēram, filtrējošas gāzmaskas, pretķīmiskie aizsargtērpi)
	5.2. Katastrofas pārvaldīšanas principi				
	5.3. Apdraudējuma riska novērtēšana				
	5.4. Drošības pasākumi <ul style="list-style-type: none"> 5.4.1. Bīstamas vielas 5.4.2. Individuālie aizsardzības līdzekļi 				
6. Drošības padomi	6.1. Rīcība dabas katastrofu gadījumā	lepazīstināt izglītojamos ar nepieciešamo rīcību katastrofas vai tās draudu gadījumā, kā arī informēt par sagatavotību.	lepazīstināt izglītojamos ar: <ul style="list-style-type: none"> rīcības algoritmu dabas un antropogēno katastrofu gadījumā; individuālās noturības pamatprincipiem. 	Izglītojamie: <ul style="list-style-type: none"> zina rīcības algoritmus katastrofas gadījumā, apzinās individuālās gatavības nozīmi un veicamās darbības tās sasniegšanai.. 	Nav tieši sasaistīts ar minimālajām prasībām kursa saturam, taču tēma uzskatāma par nozīmīgu drošības kultūras veicināšanai.
	6.2. Rīcība antropogēno katastrofu gadījumā				
	6.3. Individuālā noturība				

Tēma	Apakštēma	Mērķis	Uzdevumi	Sasniedzamie rezultāti	Atbilstība minimālajām prasībām kursa saturam
7. Pirmās palīdzības sniegšanas prasmes	7.1. Ievads	Iepazīstināt izglītojamos ar nepieciešamo rīcību dzīvībai kritiskās situācijās un, lai izsauktu palīdzību.	Iepazīstināt izglītojamos ar: <ul style="list-style-type: none"> pirmās palīdzības jēdzienu; rīcības algoritmu negadījuma vietā (tai skaitā palīdzības izsaukšanu); atdzīvināšanas pasākumiem un pirmās palīdzības soļiem. 	Izglītojamie: <ul style="list-style-type: none"> prot paskaidrot, kas ir pirmā palīdzība; zina, kā rīkoties negadījuma vietā; prot sniegt pirmo palīdzību dzīvībai bīstamās situācijās. 	3.11. pirmās palīdzības sniegšanas prasmes dzīvībai kritiskās situācijās (piemēram, bīstamas asiņošanas apturēšana, atdzīvināšanas pasākumi), kā arī palīdzības izsaukšanu
	7.2. Rīcība negadījuma vietā				
	7.3. Atdzīvināšanas pasākumi				
	7.4. Pirmās palīdzības pasākumi				
	7.5. Aptieciņas saturs				

3. Studiju kursa “Civīlā aizsardzība” raksturojums UCAK un rekomendācijas tā pilnveidei

3.1. Mērķgrupas raksturojums

Ugunsdrošības un civīlās aizsardzības koledža ir valsts dibināta VUGD pakļautībā esoša profesionālās augstākās izglītības iestāde, kas īsteno civīlās un militārās aizsardzības studiju un lietišķās pētniecības darbību. UCAK īsteno īsā cikla profesionālās augstākās izglītības studiju programmu “Ugunsdrošība un ugunsdzēsība”, divas profesionālās tālākizglītības programmas un divas profesionālās pilnveides izglītības programmas. Projekta tvērumā fokuss ir uz programmu “Ugunsdrošība un ugunsdzēsība”, kas atbilst 5. profesionālās kvalifikācijas līmenim un kura ietvaros tiek pasniegts studiju kurss “Civīlā aizsardzība”.

Uz augstākminēto augstākās izglītības programmu arī attiecināmas minimālās prasības kursa saturam. Tomēr UCAK šis studiju kurss tiek pasniegts daudz augstākā detalizācijas pakāpē, lai sagatavotu ugunsdrošības un CA tehniķus atbilstoši profesijas standartā noteiktajām prasībām CA jomā. Atbilstoši profesijas standartam ugunsdrošības un CA tehniķa darba pienākumos ietilpst tādi ar CA saistīti uzdevumi kā CA prasību ievērošanas kontrolēšana un CA pasākumu nodrošināšana.

3.2. Studiju kursa “Civilā aizsardzība” norises pārskats un rekomendācijas

Lai gan studiju kursu “Civilā aizsardzība” UCAK regulē tāds pats normatīvais regulējums kā citas izglītības iestādes, izglītojamo iegūstamās profesionālās kvalifikācijas dēļ kursa saturs ir daudz padziļinātāks un apjomīgāks. Studiju kurss iekļauj gan teorētisko zināšanu apguvi, gan dalību dažādās praktiskās mācībās. Salīdzinot ar normatīvajā regulējumā noteikto minimumu – vienu kredītpunktu, UCAK pasniegtais studiju kurss ir septiņu kredītpunktu apjomā.

Lai gan UCAK studiju kurss “Civilā aizsardzība” ir Latvijā apjomīgākais kurss šajā līmenī, izpētes rezultātā identificēti aspekti tā uzlabošanai – gan mainot normatīvo regulējumu, gan atjaunojot studiju materiālus. Esošās situācijas apkopojums un rekomendācijas, kas balstītas intervijās ar iesaistītajām pusēm un labās prakses izpētē, skatāmas 6. tabulā.

Tabula 6. Pārskats par studiju kursa “Civilā aizsardzība” norises procesu un rekomendācijas.

Kategorija	Esošā situācija	Rekomendācijas
Plānošana		
Normatīvais regulējums / plānošanas dokumenti / iekšējie dokumenti	<p>Uz UCAK darbību attiecināmi tie paši normatīvie akti, kas minēti 2.2. apakšnodaļā – gan vispārīgi uz izglītības sistēmu attiecināmie, gan uz studiju kursu “Civilā aizsardzība”. Konkrētāk, uz programmu “Ugunsdrošība un ugunsdzēsība” attiecināms sekojošais regulējums:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ugunsdrošības un CA tehniķa profesijas standarts nosaka pamatuzdevumus un pienākumus, kā arī kvalifikācijas prasības profesijas iegūšanai. • Papildus tam UCAK darbību regulē dažādi iekšējie dokumenti: • UCAK nolikums regulē koledžas vispārīgos stratēģiskos pamatvirzienus, struktūrvienību un izglītības procesa organizāciju. UCAK nolikums regulē, ka visas studiju programmas tiek īstenotas saskaņā ar profesionālās izglītības programmā iekļautajiem studiju plāniem un studiju procesa kalendāra grafikiem, kurus apstiprina koledžas direktors. • UCAK studiju nolikums regulē studiju procesa nodrošināšanu koledžā. Nolikums regulē kādā kārtībā izglītojamajiem piešķir ugunsdrošības un CA tehniķa kvalifikāciju. 	<p>Nodrošināt, ka minimālās prasības studiju kursa “Civilā aizsardzība” saturam iespējams izpildīt, noteiktus tematus apgūstot citu studiju kursu ietvaros. Šādām izmaiņām būtu nepieciešami grozījumi MK prasībās, lai nodrošinātu, ka UCAK studenti leģitīmi var padziļinātāk apgūt tādas tēmas kā pirmā palīdzība ārpus šī kursa (detalizētāk skatīt 1. nodaļā).</p>

Kategorija	Esošā situācija	Rekomendācijas
	<ul style="list-style-type: none"> • UCAK mācību nolikums regulē mācību satura organizāciju, mācību procesa un pārbaudījumu organizāciju koledžas ietvaros. Nolikums nosaka, kā tiek izvēlēti mācību priekšmeti, apjomi, prakses apjomi un noslēguma pārbaudījumu veidus. • UCAK īsā cikla profesionālās augstākās izglītības studiju programmas “Ugunsdrošība un ugunsdzēsība” programma norāda uzdevumus, studiju rezultātus un mērķus. Programmas mērķis ir veidot studentu profesionālo kompetenci darbam ugunsdrošības, ugunsdzēsības, glābšanas un CA jomā atbilstoši profesijas standartam “Ugunsdrošības un civilās aizsardzības tehniķis”. 	
Studiju kursa plānošana	Studiju kursa plānošana notiek Augstskolu likumā noteiktajā kārtībā, veidojot kursa aprakstu (skatīt 2.1. apakšnodaļu). Atbilstoši šīm prasībām veidots arī UCAK kursa “Civilā aizsardzība” apraksts.	Atjaunot studiju kursa “Civilā aizsardzība” aprakstu. Lai gan Augstskolu likumā noteiktas minimālās prasības studiju kursa apraksta sagatavošanai, ieteicams ņemt vērā arī tādus metodoloģiskos apsvērumus, kas norādīti 1. pielikumā, kā arī labās prakses vadlīnijas studiju kursa aprakstu izveidei. ²⁰ Papildus 3.3. apakšnodaļā iekļautas rekomendācijas studiju kursa apraksta pilnveidei.
Nodrošināšana		
Resursi un nodrošināšana		
Docētāji	Studiju kursu pamatā pasniedz divi docētāji, katrs galvenokārt ir atbildīgs par noteiktām tēmām. Papildus tam dažkārt tiek piesaistīti vieslektori runāt par savām ekspertīzes tēmām, tomēr tā ir salīdzinoši reti pieņemta prakse.	Pirmkārt, ieteicams aktīvāk piesaistīt nozares ekspertus kā vieslektoros. Šāda prakse nodrošinātu gan izglītojamo interesi par tēmu, gan aktuālāko informāciju un praktiskus padomus noteiktās jomās. Otrkārt, vēlams nodrošināt esošajiem docētājiem iespēju pilnveidot pedagoģiskās prasmes. Detalizētāk par šo rekomendāciju skatīt 1. nodaļā.
Metodiskais nodrošinājums	UCAK docētājiem ir sagatavoti studiju materiāli, kam piekļuve tiek piešķirta arī izglītojamajiem platformā Moodle. Tomēr ne visi esošie studiju materiāli atbilst labās prakses vizuālajām vadlīnijām un Autortiesību likumā noteiktajam.	Atjaunot studiju kursa “Civilā aizsardzība” metodisko nodrošinājumu atbilstoši labajai praksei. Vēlams atjaunot studiju prezentācijas, izmantojot šī pētījuma ietvaros izstrādātos studiju materiālus un metodiskās vadlīnijas (skatīt 1. pielikumā). Docētājiem, atjaunojot studiju materiālus, jāpievērš uzmanība, ka projekta ietvaros izstrādātos materiālus

²⁰ Ieteikumi studiju kursa aprakstu atbilstības Augstskolu likuma 56.1 panta otrās daļas prasībām nodrošināšanai.

Kategorija	Esošā situācija	Rekomendācijas
		<p>ieteicams papildināt ar aktuāliem piemēriem, attēliem u.c. aspektiem, kas docētājiem liekas nozīmīgi.</p> <p>ievērot Autortiesību likumā noteikto. Izstrādājot prezentācijas, ļoti nozīmīgi ir ņemt vērā Autortiesību likumā noteikto par to, kādos gadījumos bez autora piekrišanas un bez atļūdzības samaksas autora darba izmantošana nav uzskatāma par autortiesību pārkāpumu.</p> <p>Papildus jānorāda, ka arī UCAK izglītojamie varētu gūt labumu no vispārīga digitalizēta studiju kursa.</p>
Īstenošanas mehānisms		
Studiju kursa veids	<p>Studiju kurss tiek organizēts divām grupām – pilna laika klātienē studijas un nepilna laika neklātienē studijas. Studiju programmām atšķiras kontaktstundu un patstāvīgā darba stundu skaits. Pilna laika klātienē studiju programmā izglītojamie vairāk laiku velta gan teorētiskajām, gan praktiskajām kontaktstundām, bet mazāk – patstāvīgajam darbam.</p>	<p>Pilnveidot pedagoģiski digitālās kompetences. Lai nodrošinātu, ka nepilna laika neklātienē studiju programmā izglītojamie arī sasniegtu plānotos rezultātus, docētājiem ir jānodod iespēja pilnveidot pedagoģiski digitālā kompetence, kuru veido docētāja zināšanas un prasmes digitālo tehnoloģiju izmantošanā (tehniskās zināšanas), pedagoģiskās zināšanas tehnoloģiju izmantošanā, attieksme pret tehnoloģijām un digitāliem risinājumiem un izpratne par kiber-ētikas jautājumiem.²¹</p>
Studiju kursa apjoms	<p>Studiju kursa apjoms, kā tas norādīts kursa aprakstā, ir 7 kredītpunkti, kas tiek apgūti 3 semestru laikā. Pilna laika klātienē studijās kursa aprakstā noteiktas 79 teorētiskās un 33 praktiskās kontaktstundas, kā arī 70 praktiskā darba stundas. Turpretim nepilna laika neklātienē studijās kursa aprakstā noteiktas 46 teorētiskās un 10 praktiskās kontaktstundas, kā arī 126 praktiskā darba stundas.</p>	<p>Izvērtēt iespēju noteiktas studiju kursā “Civilā aizsardzība” ietvertās tēmas mācīt citu kursu ietvaros. (detalizētāk skatīt 3.3. apakšnodaļā). Kā piemēram – par individuālajiem aizsardzības līdzekļiem vai par rīcību un aizsardzības pasākumiem radiācijas avāriju gadījumā būtu iespējams pasniegt citu, praktiskāku studiju kursu ietvaros. Šāda risinājuma gadījumā būtu nepieciešams izvērtēt kredītpunktu skaita samazinājumu vai konkrētai tēmai atvēlēto laiku.</p>
Mācību metodes	<p>Studiju kursa “Civilā aizsardzība” ietvaros tiek izmantotas dažādas mācību metodes: lekcija, diskusija, darbs grupās, tiešsaistes materiālu izmantošana, dalība mācībās u.c. Izmantotās metodes ir atkarīgas no katras tēmas vajadzībām.</p>	<p>Izmantot izglītojamo-centrētas mācību metodes. Ļoti nozīmīgi studiju kursa ietvaros izmantot izglītojamo-centrētus procesus (detalizētāk skatīt 1. pielikumā). Papildus tam, balstoties ārvalstu labajā praksē, mācību procesu ieteicams veidot pēc iespējas praktiskāku, piemēram, to veicot poligonā</p>

²¹ Daniela L. 2020. Pedagoģiski digitālā kompetence tehnoloģiju bagātinātam studiju procesam.

Kategorija	Esošā situācija	Rekomendācijas
		vai ar virtuālās realitātes tehnoloģiju palīdzību, izspēlējot scenārijus.
Zināšanu pārbaude	Zināšanu pārbaude tiek veikta gan regulāri mācību procesā – veidojot diskusiju, uzdodot referātus, uzdevumus –, gan katra semestra noslēgumā – ieskaites. Kā arī visa studiju kursa noslēgumā izglītojamajiem jāliek gala eksāmens, kas sastāv no testa daļas programmā Moodle par visām tēmām un mutiskās jautājumu daļas.	Turpināt pašreiz īstenoto zināšanu pārbaudes praksi, izvērtējot iespēju robežās ieviest arī šī pētījuma ietvaros izstrādātajā metodikā ietvertos priekšlikumus izglītojamo novērtēšanā.
Secinājumu integrācija	Izglītojamie sniedz savu viedokli par visu studiju programmu kopumā. Par šo procesu ir atbildīga Izglītības koordinācijas nodaļa. Secinājumus par studiju kursu docētāji neformālā veidā apkopo pirms studiju kursa beigām.	Formāli apkopot izglītojamo viedokli par studiju kursu. Lai spētu integrēt secinājumus studiju kursa saturā un metodikā, ieteicams pēc katra studiju kursa beigām apkopot izglītojamo viedokli formālā, anonīmā veidā (detalizētāk par secinājumu integrāciju skatīt 1. pielikumā).
Saturš		
Kursa saturs	Studiju kursa “Civilā aizsardzība” saturs atbilst minimālajām prasībām kursa saturam, tomēr tajā iekļautas arī daudzas citas tēmas, kas nepieciešamas profesionāļiem ugunsdzēsības un CA jomā (piemēram, bīstamie atkritumi, terorisma pamatvirzieni, paaugstinātas bīstamības objektu riska novērtējums u.c.).	Izvērtēt studiju kursa satura tēmu sasaisti ar citiem kursiem. Izvērtēt iespēju integrēt noteiktus tematus citos praktiskākosursos, piemēram, mācoties par seku likvidēšanu.
Satura atjaunošana	Saturs tiek atjaunots atbilstoši izmaiņām normatīvajā regulējumā un politikas plānošanas dokumentos.	Regulāri pārskatīt studiju materiālu atbilstoši jaunākajām tendencēm, papildinot gan saturu, gan pievienojot aktuālus piemērus. Šādu piemēru iekļaušana un diskusija ir nozīmīgs veids izglītojamo intereses un izpratnes veicināšanai.
Uzraudzība		
Uzraudzības process	Uz UCAK attiecināms tāds pats uzraudzības process, kā uz citām koledžām (skatīt 2.1. apakšnodaļā).	Turpināt īstenot uzraudzības procesu saskaņā ar ārējos un iekšējos normatīvajos aktos noteikto kārtību.

3.3. Rekomendācijas studiju kursa “Civilā aizsardzība” apraksta pilnveidei

Nemot vērā, ka UCAK ir relatīvi nesen atjaunota studiju programma un studiju kursa apraksts, pētījuma ietvaros nav atjaunots viss apraksts, bet sagatavotas rekomendācijas tā pilnveidei, ko koledža varētu ieviest atbilstoši dokumentācijai un normatīvajam regulējumam. Arī studiju materiāli UCAK docētājiem (skatīt 2. pielikumu) izstrādāti, balstoties uz studiju kursa aprakstu.



Ieteikumi studiju rezultātu pilnveidei

- Plānotajiem studiju rezultātiem būtu jāatspoguļo visas studiju kursa tēmas. Piemēram, tēma “CA mācības un iedzīvotāju izglītošana” nav iekļauta.



Ieteikumi studiju kursa satura pilnveidei

- Izvērtēt studiju kursa satura secību. Izvērtējot esošo studiju kursa aprakstu, nerodas izpratne par tēmu secīgu saistību, it īpaši temati, kas nav saistīti ar CA sistēmu kopumā (piemēram, “CA pasākumu plānošana” seko pēc “Individuālie aizsardzības līdzekļi katastrofas gadījumā”).
- Būtu vēlams izvērtēt, vai tēmas ir nepieciešams izdalīt esošajā detalizācijas pakāpē, un pamatot tieši šo tēmu izvēli. Viena no šādām tēmām ir “CA sistēmas gatavība un rīcība radiācijas avārijas un aizsardzības pasākumu īstenošanā”, kas aptver tikai vienu no daudzām iespējamām katastrofām.
- Studiju kursā iekļautajām tēmām vajadzētu atbilst profesiju standartam, taču nepārklāties ar citiem studiju kursiem. Piemēram, profesijas standartā kā uzdevums/pienākums norādīts “lietot individuālos aizsardzības līdzekļus”, bet studiju kursa “Civilā aizsardzība” aprakstā kā vērtēšanas kritērijs norādīts “**pārzina** individuālos aizsardzības līdzekļus”. Nemot vērā šo atšķirību, iespējams, ka par individuālajiem aizsardzības līdzekļiem tiek pasniegts tikai zināšanu līmenī, nevis prasmju līmenī, kā tas noteikts profesijas standartā, vai informācija dublējas ar citu studiju kursu.
- Iekļaut informāciju par citām starptautiskajām partnerorganizācijām CA, ne tikai ES Civilās aizsardzības mehānismu.
- Detalizētāk mācīt par katastrofas pārvaldīšanas principiem, lai veicinātu izglītojamo izpratni.



Ieteikumi studiju rezultātu vērtēšanas kritēriju pilnveidei

- Studiju rezultātu vērtēšanas kritērijos nepieciešams iekļaut pārbaudes formas, ar kuru palīdzību var izvērtēt, vai studiju rezultāti ir sasniegti (piemēram, tests, projekts, prezentācija u.tml.).

Pielikumi

- 1. pielikums. Metodika studiju kursa “Civilā aizsardzība” docētājiem (MS Word un MS PowerPoint faili)**
- 2. pielikums. Studiju materiāli UCAK docētājiem (MS PowerPoint faili)**
- 3. pielikums. Vadības kopsavilkums latviski (MS Word fails)**
- 4. pielikums. Vadības kopsavilkums angliski (MS Word fails)**
- 5. pielikums. Nodevuma prezentācija latviski (MS PowerPoint fails)**
- 6. pielikums. Nodevuma prezentācija angliski (MS PowerPoint fails)**
- 7. pielikums. Interviju un sanāksmju protokoli (MS Word fails)**
- 8. pielikums. Aptaujas anketa (MS Word fails)**
- 9. pielikums. Aptaujas datu masīvs (MS Excel fails)**
- 10. pielikums. Aptaujas tehniskā atskaite (MS Excel fails)**

11. pielikums. Analizēto datu un dokumentu saraksts

Detalizētāk par informāciju, kas analizēta metodikas un studiju materiālu izstrādes ietvaros, skatīt 1. pielikumā.

Nr.	Dokumenta nosaukums
Likumi un tiesību akti	
1.	Augstskolu likums. Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/37967
2.	Civilās aizsardzības likums. Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/62838/redakcijas-datums/1992/12/15
3.	Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likums. Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/282333
4.	Izglītības likums. Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/50759
5.	Profesionālās izglītības likums. Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/20244
Normatīvie un politikas plānošanas dokumenti	
6.	Ministru kabineta 2007. gada 11. septembra noteikumi Nr. 612 "Minimālās prasības civilās aizsardzības kursa saturam un nodarbināto civilās aizsardzības apmācības saturam". Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/163162/redakcijas-datums/2009/05/07
7.	Ministru kabineta 2017. gada 5. decembra noteikumi Nr. 716 "Minimālās prasības obligātā civilās aizsardzības kursa saturam un nodarbināto civilās aizsardzības apmācības saturam". Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/295896
Citi informācijas avoti	
8.	Daniela L. 2020. Pedagoģiski digitālā kompetence tehnoloģiju bagātinātam studiju procesam. Pieejams: https://www.ikvd.gov.lv/lv/media/285/download
9.	Ieteikumi studiju kursu aprakstu atbilstības Augstskolu likuma 56.1 panta otrās daļas prasībām nodrošināšanai. Pieejams: https://www.aika.lv/wp-content/uploads/2020/01/Ieteikumi_studiju_kursu_aprakstu_veidosanai.pdf
10.	Kenedijs, D. 2007. Studiju rezultātu formulēšana un izmantošana: praktiskā rokasgrāmata. Pieejams: https://www.aika.lv/wp-content/uploads/2020/05/Studiju-rezult%C4%81tu-formul%C4%93%C5%A1ana-un-izmanto%C5%A1ana_praktisk%C4%81-rokasgr%C4%81mata.pdf
11.	LV portāls. 2017. Turpmāk skolās un augstskolās būs obligāta civilās aizsardzības apmācība. Pieejams: https://lvportals.lv/skaidrojumi/292277-turpmak-skolas-un-augstskolas-bus-obligata-civilas-aizsardzibas-apmaciba-2017
12.	Riigiportaal. National defence education as a part of basic education . Pieejams: https://www.eesti.ee/en/education-and-research/national-defence-education/national-defence-education-as-a-part-of-basic-education



pwc